
REANIMACIJA POLJSKE POEZIJE

V prispevku so obravnavane tendence v sodobni poljski poeziji, ki so rezultat sožitja v kulturi dveh med seboj tekmujočih paradigem: ikoničnosti (vizualizacija) in sekundarne oralnosti. Predstavljeni so trije načini vizualizacije in oralizacije pesniškega besedila, povezani s tiskom, z elektronskimi mediji in govornjeno besedo: radikalna uporaba materialnih komponent tiska (vizualna poezija), revolucionarno zavračanje tradicionalnih oblik zapisa v korist telepisave in slike (kibernetična poezija, videopoezija), melanholični poskusi vrnitve h govornjeni besedi kot izviru poezije (slamerska poezija, rap). Avtor vidi te težnje kot poskuse oživljanja (reanimacije) poljske poezije kot alternative zapisani poeziji (poezija za branje).

Ključne besede: sodobna poljska poezija, kibernetična poezija, videopoezija, slamerska poezija

Živimo v času, ko podoba kulture ustvarja dinamični stik dveh med sabo tekmujočih paradigem: pisave in elektronike.¹ Strokovnjaki menijo, da na širokih območjih družbene komunikacije že prevladuje elektronska (*posttipografska*) kultura, zlasti med mlajšimi generacijami je izoblikovala značilen pogled na svet in njegovo zaznavanje. To je povezano predvsem s temeljno lastnostjo elektronske kulture, imenovano ikoničnost (slikovnost), in z vse opaznejšo prevlado slike nad pisavo. Vzporeden pojav je tudi ekspanzija glasovno-zvočnega sporazumevanja in sekundarne oralnosti, kar se kaže na dva načina: a) kot navzočnost različnih oblik ustne komunikacije v elektronskih sporočilih in b) kot tvorjenje sporočil v informacijskem prostoru po

---

¹ Članek je dopolnjena različica razprave *Reanimacje poezji polskiej*, ki je izšla v reviji *Sztuka to rzemiosło. Nauczyć Polski i polskiego*. 3 zv. Ur. J. Tambor, A. Achtelik, Uniwersytet Śląski, Wydawnictwo Gnome, Katowice 2013, 164–173.

vzorcju nekdanjih prvotnih oblik sporazumevanja v kulturi, ki ni poznala pisave.² Temelj sporazumevanja v elektronski kulturi je postal hipertekst, ki je po svojih lastnostih nasprotje pisanega besedila.

Eden izmed fenomenov današnje pisne kulture je poezija. Njene začetke je treba opazovati v položaju, ko pisava ni bila več zgolj zapis govornje izjave, ampak je postala građivo besedila. Novodobna poezija začne nastajati takrat, ko besedna umetnost skuša izraziti to, kar je individualno in enkratno (romantika), ko hoče obstajati kot ekvivalent čustev (avantgarda), ko slikovno metaforo (predmetno) začne nadomeščati jezikovna (lingvistična) metafora. Kot temeljno tvarino torej sprejema jezikovni zapis. Beseda postane stvar, znak, katerega lastnost je očitnost. Nekdanja lirski izpoved se spremeni v pesniško besedilo, verzi se »preoblikujejo« v vrstice, ponavljanje, ki je značilno za govorno besedilo, pa se umakne linearnosti. Poezija se osredotoča na besedni pomen in tvorjenje pomenskih besednih zvez, s tem ustvarja položaj, v katerem ne nastopa kot umetnost poslušanja, ampak branja. To je umetnost težkega besedila, ki zahteva vizualno pozornost. Intimno, komorno srečanje bralca z besedilom. Nemara je to eden izmed vzrokov, če ne celo najpomembnejši, da je danes »pisana« poezija vse manj brana in kot taka omejena na ozek krog naslovnikov.

V raznorodnem repertoarju sodobne poljske poezije, ki kajpada prihaja v stik s svetovnimi tokovi, lahko vendarle najdemo tudi take težnje, v katerih poezija poskuša preseči marginalizacijo, značilno za današnji čas. V njenih iskanjih je mogoče najti poskuse ponovnega oživljanja. Prizadevanja gredo v treh smereh, kajti prenova poezije poteka v sodelovanju s tremi mediji: s tiskom, z elektronskimi mediji in govorno besedo. V tem zaporedju je izraženo troje pesniških stališč: a) radikalna obnova v obstoječih okvirih, če gre za tisk, b) revolucionarno zavračanje dosedanjega bivanjskega prostora, če gre za splet in računalnik, c) melanholični poskus vrnitve k izviru, če gre za govorno besedo. Prvo stališče vodi v ikoničnost poezije, drugo se navezuje na ikoničnost in deloma oralizacijo poezije, tretje pa je območje sekundarne oralizacije poezije.

Prvi način preseganja mej v sodobni poljski poeziji je povezan s tiskom. V tem primeru poezija pristaja na substancialno delitev umetnosti in svojo primarno tvarino, kakršna je zapisana beseda. Išče pa nove formalne rešitve v okviru značilnih nosilcev pisane besede – torej v tisku in z njim povezanimi možnostmi. Kot tvarino torej privzema materialne lastnosti jezika in jih obravnava kot nosilce pomenov in smislov. To je potemtakem klasičen položaj, pri katerem je medij izkoriščen kot občilo. Tak postopek je izvedljiv, kadar jezik obravnavamo na ravni abecede, pobudo pa prevzame vizualna črka oz. grafični element besede. Poezija se spreminja v umetnost skladanja sporočila iz črk, umetnost, ki lahko izstopi iz okvirov tiska, s črkami potiskanega lista, in vstopi v tridimenzionalni prostor. To sta predvsem

² Tu se sklicujem na deli W. J. Onga (1990,1992).

vizualna poezija³ in njena različica – digitalna vizualna poezija, predvsem pa emanacijska kinetična pesem.⁴

Temeljno območje njihove tradicije je konkretna poezija.⁵ Kot piše poznavalka te problematike Urszula Pawlicka, je značilnost konkretne poezije izkoriščanje »materije jezika, torej preizkušanje njegovih najmanjših sestavin: besed in črk. Konkretna poezija temelji na doživljanju dela, ne pa na njegovem razumevanju, od tod zreducirana pomenska plast«. ⁶ Vse se namreč dogaja na površini lista papirja. Vizualna poezija pa vzame delo z območja potiskane strani in vsakršnega oblikovanja grafičnih sestavov. Črke se vgradijo v prostor, konstrukcije si je mogoče ogledovati, tako kot si ogledujemo kiparske instalacije. V tem primeru poezije niti ne beremo, ampak jo doživljamo vizualno kot prostorsko delo. Prostor komunikacije pa postane razstava, prezentacija.

Vizualna poezija je zaključeno delo s konkretnim namenom, njen naslovnik je obiskovalec razstave. V digitalni različici pa »njeno konstrukcijo opredeljuje dejavni proces, ki ga aktivira delo. Gibanje predmeta osvetljuje nevidna razmerja med jezikovnimi znaki, razkriva podtekste, ki so skriti v prvotnem besedilu, končni rezultat pa je nova konstrukcija sekundarnega objekta. Mehanizem z razkrivanjem notranjih razmerij, ki v tradicionalni konkretni poeziji niso bila dostopna neposredno, demaskira jezikovno besedilo.« ⁷ Medij in tvarina je telezapis, komunikacijski prostor je računalniški zaslon, način prenosa – računalnik ali nosilci informacij (DVD, YouTube). Kot primer vizualne poezije (emanacijske kinetične pesmi) naj rabi eno izmed del Zenona Fajferja z naslovom *Ars poetica*.⁸ Izhodiščno besedilo se glasi:

³ Pri tem je treba omeniti predvsem pojem »liberature«. Ta je definirana kot »vrsta literature, pri kateri nosilec pomena ni le jezik, ampak tudi pisava in oblika knjige« (Potrykus-Woźniak 2010: 98). Konceptija liberature je delo Zenona Fajferja in Katarzynie Bazarnik, ki sta tudi glavna snovalca te vrste literature in avtorja številnih programskih nastopov. O liberaturi gl. tudi:

Fajfer 1999; Dawidek-Gryglicka 2005; Wilk, Górska-Olesińska 2011. Liberaturi veliko prostora namenjata revija *Ha!art* in spletna revija *Techsty*. Založba Korporacija Ha!art izdaja zbirko, imenovano *Liberatura*. Pomembnejša dela: R. Nowakowski, *Ulica Sienkiewicza* (2003), Z. Fajfer, K. Bazarnik, *Oka-leczenie* (2000), *(O)patrzenie* (2003), Z. Fajfer, *Spoglądając przez ozonową dziurę* (2003). Različico digitalne vizualne poezije ustvarjajo Z. Fajfer, T. Wilmański, R. Bromboszcz. Izvirne prikaze in uresničitve njihovih del si je mogoče ogledati na YouTubu. Udeleženci pete predstavitev vizualne poezije v Rybniku (marec 2012) so bili mdr. Joanna Mueller, Zenon Fajfer, Michał Stanisław Kątny, Marian Lech Bednarek, Karolina Gładysz, Małgorzata Łuczyna, Maria Cyranowicz.

⁴ Emanacijska pesem je grafična emanacija ene besede. Izraz Zenona Fajferja. Obliki »aktivirane« emanacije ustreza kinetična pesem.

⁵ Na Poljskem med predstavnike konkretne poezije prištevamo Stanisława Drózdza, Mariana Grzeźczaka, Marianno Bocian. O konkretni poeziji gl. mdr. Ślawek, 1989; Rypson, 1989.

⁶ Gl. <<http://www.ha.art.pl/prezentacje/42-slownik-gatunkow-literatury-cyfrowej/2220-slownik-gatunkow-literatury-cyfrowej-cyfrowa-poezja-wizualna.html>>. (Dostop 2. 3. 2013.)

⁷ Urszula Pawlicka; <<http://www.ha.art.pl/prezentacje/42-slownik-gatunkow-literatury-cyfrowej/2220-slownik-gatunkow-literatury-cyfrowej-cyfrowa-poezja-wizualna.html>>. (Dostop 12. 2. 2016.)

⁸ Navedno po: <http://www.techsty.art.pl/magazyn3/fajfer/Ars_poetica_polish.html>. (Dostop 12. 2. 2016.)

To wszystko? Ocean i mewy I
wszystko inne. Dzbanek z iluzjami. Entuzjizm ćmy
opiekanej czarnym złotem. Ale... Miłość i
inne niewygody. Agni, czas zacząć ekpyrosis. Jedz
moje inicjały. Eksplozja ćmysłów
i na nowym ekranie
obejrzą cię znów. Yoricku,
czaszka Hamleta. Oczyma duszy. Żle
z oczami. Boże, ale ciemno. Zobaczyc
astralne litery, eteryczne
metrum. Oczami innymi. Mroczną intrygę
intelektu.⁹

Kot je mogoče opaziti med predvajanjem sporočila, se besedilo zaradi odstranjevanja posameznih elementov najprej skrči do sestava besede »to«, nato pa se razvija (emanira) vse do izhodiščne verzije.

Emanacijska kinetična pesem nas načeloma postavi v drug reanimacijski postopek, povezan je z računalniškim omrežjem in zaslonom. Z njim sta zanikana enkratnost tradicionalnega gradiva, kakršen je jezik, in temeljno ločevanje umetnostnih panog. Poezija se oddaljuje od jezikovnega gradiva in preneha obstajati kot umetnost besede. Opredeljena je kot določen tip izkušnje ali delovanje, ki lahko ima svoj izraz v mnogih gradivih sočasno, predvsem pa v tistih, ki jih ponuja telepismenost. Kibernetski prostor ni le območje njene navzočnosti, ampak je tudi prostor komunikacije. Uveljavilo se je tudi že ime za tovrstno literarno ustvarjanje: *litenet*.¹⁰ V zvezi s poezijo bi bilo treba navesti njegove oblike: *kibernetična*, *video-* in *spletna poezija*.¹¹ V vsaki od teh oblik je nosilec hipertekst – multimedialni ali besedni.

Pesniške instalacije kibernetične poezije nastajajo kot rezultat programerskega delovanja. Umetnik ustvarja projekt, ki ga naslovnik ne bo le aktiviral, ampak tudi soustvarjal. Naslovnik lahko delo dokonča, lahko prekine aktivirano kompozicijo in tako zaključi ustvarjalno-receptijski proces. To je klasičen primer odprtega dela, kjer tekst nastaja iz nenehnega spajanja prefabrikatov v vedno nove različice. Tvarina so tako jezik, govoren in zapisan, kot tudi grafika in glasbeni, vokalni,

⁹ Je to vse? Ocean in galebi In / vse drugo. Vrč iluzij. Entuziazem večče, / ožgane s črnim zlatom. Toda ... Ljubezen in / druge zadrege. Agna, čas je za ekpirosis. Zaužij / moje inicialke. Eksplozija večšil / in na novem zaslonu / te znova zagledajo. Yorick, / Hamletova lobanja. Z očmi duše. Hudo je / z očmi. Moj bog, kakšna tema. Videti / astralne črke, eterični / metrum. Z očmi drugih. / Mračno spletko / razuma.

¹⁰ O litemetu prim. mdr. *Litenet. literatura i internet* (Marecki 2002); *Litenet.pl* (Marecki 2003); *Net art* (Wójtowicz 2008).

¹¹ Prim. *Od liberatury do e-literatury* (Wilk, Górska-Olesińska 2011); predvsem razprava Romana Bromboszcza *Poezja cybernetyczna, hipertekst, liberatura, poezja neolingwistyczna. Geneza i struktura nowych zjawisk w literaturze polskiej*. Gl. tudi *Hiperteksty literackie. Literatura i nowe media*, kolektivno ur., 2011. Manifesti, programi in izvirna dela so dostopni na straneh: <<http://perforkarta.net>>; <<http://szfranchinche.blogspot.com>>; <<http://bromboxy.proarte.net>>. (Dostop 12. 2. 2016.) Kibernetično in videopoezijo ustvarjajo: R. Bromboszcz, M. Florek, S. Kopyt, Ł. Podgórn, T. Misiak, K. Giełżyńska, A. Kamińska.

videoelementi ter animacija. Dela so zasnovana po matematičnem vzorcu. Splet je v tem primeru tvarina, sredstvo komunikacije, prostor objavljanja, recepcije in arhiviranja. Računalnik je delovno orodje. Tovrstna poezija torej povezuje elemente vizualizacije z elementi sekundarne predpismenosti v jedru, ki ga predstavlja hipertekstna konstrukcija dela. Kot primer lahko navedemo videopoezijo Katarzynie Giełżyńskiej. Njena zbirka, naslovljena *C(0)n Du It*, vsebuje hipertekste, sestavljene iz besed, grafike, glasbe, animacije. Eden izmed projektov, imenovan *Aut or not*, uporablja grafiko (rumeno-črno ozadje, dopolnjeno z modrino in zelenino, trikotnik, podoben opozorilnim znakom – morda simbol Previdnosti? –, v katerega so vpisana rdeča usta (?)) z izhodiščnim besedilom »avtor«, to je objekt predelav med animacijo (jaz – aut – or – not – jaz te obudim od mrtvih – če ti je tu slabo), animacijo, katere element je destruktivni udarec dražbenega kladivca po napisu, in zvok (naraščajoč šum, zvočno deformirano branje napisov, *Aleluja* iz oratorija *Mesija* G. F. Händla).¹²

Aut or not je primer multimedialnega hiperteksta. Klasičen primer verbalnega hiperteksta pa je pesniška zbirka Anete Kamińskiej *Čarila in slepila* (*Czary i Mary*, 2007). Obstaja v dvojni obliki, tiskani in spletni.¹³ Hipertekst je sestavljen iz treh neurejenih besedilnih sklopov, zato je zaporedje branja poljubno. Pod nekaterimi sklopi so povezave, vendar kazalke bralcu večinoma ne dajejo smernic, v katerem zaporedju naj bi se seznanjal s fragmenti hiperteksta. Bralec se mora sam usmerjati, če sprejme uvodno povabilo v virtualni različici zbirke: »Če si že tukaj, pridi, vstopi in križari.« Oblika besedilnega zapisa je raznorodna. Avtorica uporablja različne tipe črk, krepke in ležee. Bralno dejanje se preobraža v gledanje. Besedilo ni več statično, pogosto ga vodi animacija. Besedilo v pretežnem delu postaja raziskovalno, bralec si sam izbira pot branja, naleti pa tudi na pričakovanja po sooblikovanju besedila, ko je naprošen, naj sam konča pesem in jo pošlje na avtoričin elektronski naslov.

Spet drugačen način iskanja oblik elektronske kulture pa je umetniška dejavnost pesnika in režiserja Michała Zabłockega. On je snovalec in izvajalec širokega programa uveljavljanja *multipoezije*.¹⁴

Program *multipoezije* se uresničuje z različnimi pobudami: *Svetlobna projekcija pesmi* na zidovih zgradb, javno objavljanje lastnih pesmi in tekstov drugih avtorjev po mestnih pločnikih (*pločniška poezija*), projekt *Online poezija*, torej sms-pesniška ustvarjalnost.

Sms-poezija dejansko nastaja kot *online* ustvarjalnost, poteka v klepetalnicah vsak četrtek. Teme pesmi si izmišlja pesnik, besedilo pa nastaja tako, da udeleženci klepetalnice dopisujejo po eno vrstico. V tiskanih objavah Zabłocki pri vsakem verzu vestno navaja soavtorja (spletni psevdonim) na ta način spletene celote. Torej je splet v tem primeru prostor ustvarjanja, recepcije in komunikacije, nastopa v

¹² Na <<http://ha.art.pl/gielzynska>>. (Dostop 12. 2. 2016.)

¹³ Na <<http://www.czary-i-mary.pl/>>. (Dostop 12. 2. 2016.)

¹⁴ Avtorjeva spletna stran: <<http://multipoezja.onet.pl/zablocki.html>>. Zavihek: multipoezja. (Dostop 12. 2. 2016.)

vlogi sodobnega avditorija ali foruma. Besedilo, ki je nastalo v procesu svojevrstne interakcije, predstavlja izmenjavo stališč, je nekakšen intelektualni turnir, s svojo strukturo pa v končni podobi spominja na pogovor, ki poteka prek elektronske pošte. Je nekakšen zvezek, podoben rapsodični ustvarjalnosti. Za primer navajamo besedilo, ki je nastalo 2. junija 2012 kot rezultat skupinskega dela moderatorja Zabłockeega in sedmih uporabnikov spleta, z naslovom *oči, na katere se nihče ne ozre*:

Gdybyś poznał sens istnienia	Shiru
to nie kupiłbyś lornetki	mistral
aby dostrzec jak się zmienia	kliwia
barwne futro tchórzofretki	wiatr_w_oczy
Czasu nie da się zatrzymać	mistral
i nie można go przyśpieszyć	An
Przeszła jesień - przyjdzie zima	mimi
a godzina niech się cieszy	mimi
Póki futro ciało skrywa	wiatr_w_oczy
póty prawda w oczy kole	mimi
Tak to zwykle w życiu bywa	ricecookie
a ty zrozum to, matole! ¹⁵	Shiru

In še tretji položaj – melanholični izlet k prvotnim izvirom, k melodičnim in liričnim oblikam, k oblikam forumskih nastopov, kjer je improvizirano besedilo pogosto čustveno pritegnilo zbrano občinstvo in povežalo poslušalce v krog pripadnikov predstavljenih idej ter dajalo občutek pripadnosti skupnosti. Glasovna besedila, skonstruirana iz formul, so se vtisnila v spomin in bila uporabljena ob primernih priložnostih kot citati-gesla, navezave na situacijska doživetja in opredelitve doživljanja sveta. To sta t. i. slamovska poezija in rap.

Slamovska poezija (*slam poetry*) se navezuje na izročilo dadaistov in beatnikov. Pojavila se je v devetdesetih letih 20. stoletja v Združenih državah. Na Poljskem so se prve izdaje pesniških slamov pojavile na začetku 21. stoletja. Slam je vrsta literarnega performansa. Dogaja se na literarnem večeru, kjer pesniki berejo svoje pesmi, vrhunec pa doseže s pesniškim turnirjem.

Vlogo žirije prevzame občinstvo, med katerim pa niso zmeraj kritiki ali kolegi po peresu. Pesniki, ki postanejo deloma igralci-interpreti, predstavijo svoja dela na občinstvu zanimiv način. Tako pokažejo svoje recitatorske, igralske in vokalne sposobnosti. Pesniške nastope pogosto spremljajo glasbene skupine. Poezija v tem primeru postane spektakel. Samo po sebi se razume, da morajo biti besedila primerna za poslušanje, biti morajo razumljiva, poslušalce naj bi prevzela čustveno in jih pritegnila v krog privržencev izpovedanih idej. Pomembna sestavina nastopa je ludizem in pesniško tekmovanje. Lahko bi rekli, da je pri tem prvotna oralna

¹⁵ Če poznal bi smisel biti / ne bi kupil daljnogleda / da bi mogel zaslediti / barvno krzno bobrovke / Časa ni moč pridržati / ni mogoče ga pognati / Prešla jesen in tu je zima / plazilec od veselja kima / Dokler telo v krznu ždi / resnica bode v oči / Tako to v življenju gre / ti pa razumi to, zmenè!

zasnova pretvorjena v oblike komunikacije (srečanje), v izraz (ludični in mitični značaj srečanja) in konstrukcijo izvajanih besedil (besedila za poslušanje).

Pesniška srečanja so med drugim potekala v gledališču Stara smodnišnica (Teatr Stara Prochownia) in Gledališču Polonia (Teatr Polonia) Krystyne Janda. Sedaj se dogajajo tudi v galerijah, pubih, trgovskih centrih. Krog slamerjev je širok, a ne smemo pozabiti, da se lahko vanj vključi vsak, ki želi prebrati ali improvizirati besedilo.¹⁶ Dogaja se, da na spektakel pridejo tudi *freestyljerji*.

Eden izmed zanimivejših pesnikov, ki sodelujejo na pesniških slamih, je Dawid Koteja iz Katovic. V zapisu njegovega slammerskega nastopa, pri katerem pesnik melodično interpretira svoje pesmi, lahko slišimo tudi besedilo *Adam Zagajewski namerava zavreči plitko poezijo in postati emo*, ki ga lahko imamo za programsko pesem:¹⁷

Adam Zagajewski namerava zavreči plitko poezijo
in postati emo.
Stoji sredi ceste.
Stoji v podzemeljski pasaži.
Ustavi se na križišču in gleda veliko
Reklamo za higienske vložke bella in reče: Dovolj imam tega.
Pizda, imam tega dovolj.
Potrebujem nove superge.
In se odloči, da si bo pustil rasti pričesko na čelo. Zajadra na deski.
Po njegovem zgledu
se tudi Wisława Szymborska odloči, da bo zavrgla plitko poezijo
in postala emo.
Starši je ne razumejo. Je preobčutljiva.
Zatorej se Dawid Koteja odloči, da bo opustil plitko poezijo
in postal Wisława Szymborska.
Pravkar se je namreč izpraznilo mesto,
Take priložnosti se ne sme izpustiti.

Rap je sicer vrsta vokalne interpretacije, ki je zelo blizu melo-recitaciji. Ta značilnost povezuje izvedbo raperskih besedil z oralnimi. Seveda, v kolikor melo-recitacija temelji na zapisanem besedilu oz. je izvajana po spominu ob spremljavi glasbe, v toliko je rap v *freestylerski* različici komponiranje besedila k glasbi.

Pri izvajanju raperskega besedila je temeljni element glasbena fraza, obrazec, ki se ponavlja v delu in je vzeta iz sestava tipično raperskih fraz. Recitiranje je ritmično izgovarjanje besed v okviru fraz, podobno kot pri tonični pesmi, ki se pri komponiranju ravna po pravilih: vodilna tema, uskladičev izpovedane besedne fraze z glasbeno frazo in njeno rimanje z naslednjo frazo. Zarisani obrazec, ki je značilen tudi za ustno ljudsko ustvarjalnost, je opazen v ponavljanju besednih elementov. Pri rapu ne gre toliko za izvorno ustvarjalnost kot za skladbo, sestavljeno

¹⁶ Zanimivejši predstavniki so: Marcin Cecki, Michał Kobyliński, Jaś Kapela, Maciej Kaczka, Andrzej Szpindler, Dawid Koteja.

¹⁷ Na <www.youtube.com/watch?v=TuYFSaYB29I>. (Dostop 12. 2. 2016.)

iz preoblikovanih obstoječih in v spominu ohranjenih obrazcev. Tipična značilnost za rapersko različico *freestyla* je bitka, dvoboj, ki temelji na izvajanju pesmi na (z žrebom) izbrano temo. Agonična obarvanost rapa je vidna tudi v tem, da merjenje, kdo »je boljši«, spremlja nenehno pozivanje tekmeca in izzivanje včasih zelo ostrega dialoga. Torej tekmovalje, ki se poslužuje samohvale in ponižujočih oznak za nasprotnika, značilnih za soočenje boksarjev pred bojem ali pa tudi – dialogov med vitezi in tekmovalci starožitnih turnirjev.¹⁸

Rapovska besedila so kot del poulične hiphopovske kulture tip angažirane ustvarjalnosti, so – kot govorjena beseda – dejavnost. Okrog sebe zbirajo krog privrženecv, ustvarjajo nekakšno sekto. V isto skupino spadata tudi koncertni *freestyle* in hiphopovska glasba, ki uporablja sorodne verbalne tekste, čeprav je ustvarjena studijsko.¹⁹ Kot primer lahko rabi besedilo *So trenutki, ko je treba vzdržati*, ki niha med *freestylom* in hiphopovsko glasbo, v izvedbi raperja Peja skupaj z Glaco, Fokusom in O. S. T. R.-om.²⁰

Članek je skušal prikazati tri razvojne tendence v eksperimentalni (avantgardni) poeziji. Te tokove obenem pojmem kot poskus oživljanja poljske poezije z oblikovanjem alternative »zapisani« poeziji, da bi jo znova naredili privlačno za mlajše generacije. Da bi spričo sprememb, značilnih za sodobno kulturo in miselnost naše dobe, spet postala opažena in slišana. Temu cilju se lahko bliža programsko, lahko pa v tej smeri deluje skoraj nezavedno, ko se prilagaja kulturnim razmeram 21. stoletja. Bodo ta prizadevanja obrodila sadove? Se bo odprl prostor elektronskih homerjev, ki bodo rapali v plazah in trgovskih centrih, vidnih na zaslonih računalnikov, pametnih telefonov in tablic? Danes je to še težko napovedovati, a hkrati se ne smemo sprenevedati, češ da se na tem področju nič ne dogaja.

Prevedel Niko Jež

Literatura

Dawidek-Grylicka, Małgorzata (ur.), 2005: *Tekst-tura. Wokół nowych form tekstu literackiego i tekstu jako dzieła sztuki*. Krakov: Ha!art.

Fajfer, Zenon, 1999: Aneks do słownika terminów literackich. *Dekada Literacka* 5/6 (153/154). 8–9.

¹⁸ Na podobne značilnosti prvotnega ustnega besedila kaže W. Ong (1992). Gre za klasičen primer sekundarne oralizacije sporočila. Ni brez pomena dejstvo, da raperji pogosto privzamejo umetniške psevdonime ter tako ohranjajo anonimnost ustvarjalca kot osebe, kar je v zgodovini umetnosti značilno vse do obdobja renesanse.

¹⁹ Pomemben forum (poleg koncertov) rapa in hip hopa je YouTube; hiphopovski glasbeniki izdajajo tudi plošče. Med najbolj priljubljenimi raperskimi skupinami so: skupina Paktofonika (leta 1998 jo je ustanovil Wojciech »Fokus« Alszler, delovati je nehala leta 2003), O.S.T.R. (Adam Ostrowski, glasbenik, skladatelj) in skupina Peja (Ryszard Andrzejewski, leta 2011 je zasedel prvo mesto na lestvici raperjev revije *Machina*), med mlajšimi je uveljavljena skupina Łona (Adam Zieliński).

²⁰ Na <www.youtube.com/watch?v=mcgihU1Gr8Q&feature=related>. (Dostop 12. 2. 2016.)

- Fajfer, Zenon, 2004: *Spoznądajqc przez ozonowq dziurę*. Krakov: Ha!art (Liberatura).
- Fajfer, Zenon, in Bazarnik, Katarzyna, 2010: *Oka-leczenie, (O)patrzenie*. Krakov: Ha!art (Liberatura).
- Fajfer, Zenon: *Ars poetica*. <http://www.techsty.art.pl/magazyn3/fajfer/Ars_poetica_polish.html>. (Dostop 12. 2. 2016.)
- <<http://perforkarta.net>; <http://szfranchinche.blogspot.com>; <http://bromboxy.proarte.net>>. (Dostop 12. 2. 2016.)
- Gielżyńska, Katarzyna: *C(n) Du It*. <<http://ha.art.pl/gielzynska>>. (Dostop 12. 2. 2016.)
- Kamińska, Aneta: *Czary i Mary*. <<http://www.czary-i-mary.pl/>>. (Dostop 12. 2. 2016.)
- Koteja, Dawid: *Slam w Starej Piekarni*. <www.youtube.com/watch?v=TuYFSaYB29I>. (Dostop 12. 2. 2016.)
- Marecki, Piotr, 2002: *Liternet: literatura i internet*. Krakov: Rabid.
- Ong, Walter Jackson, 1990: Przekształcanie się środków przekazu. *Pamiętnik Literacki* 81/1. 319–327. Prev. Maria Bożenna Fedewicz.
- Ong, Walter Jackson, 1992: *Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii*. Varšava: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. Prev. Józef Japola.
- Pawlicka, Urszula: *Słownik Gatunków Literatury Cyfrowej*. <<http://www.ha.art.pl/prezentacje/42-sloownik-gatunkow-literatury-cyfrowej/2220-sloownik-gatunkow-literatury-cyfrowej-cyfrowa-poezja-wizualna.html>>. (Dostop 12. 2. 2016.)
- Pejo, Glaca, Fokus, in O. S. T. R: *Sq chwile kiedy trzeba przetrwać* <www.youtube.com/watch?v=mcgihU1Gr8Q&feature=related>. (Dostop 12. 2. 2016.)
- Potrykus-Woźniak, Paulina, 2010: *Słownik nowych gatunków i zjawisk literackich*. Varšava: PWN.
- Rypson, Piotr, 1989: *Obraz słowa: historia poezji wizualnej*. Varšava: Akademia Ruchu.
- Sławek, Tadeusz, 1989: *Między literami: szkice o poezji konkretnej*. Poznanj: Wydawnictwo Dolnośląskie.
- Wilk, Eugeniusz, in Górska-Olesińska, Monika (ur.), 2011: *Od liberatury do e-literatury*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Wójtowicz, Ewa, 2008: *Net art*. Krakov: Rabid.
- Zabłocki, Michał: *Multipoezja*. <<http://multipoezja.onet.pl/zablocki.html>>. (Dostop 12. 2. 2016.)